

Seyyid Mehmed Çelebî en-Neveşehrî'nin Risâle fî Cevâzi Ehâdîsi'l-Mevzû'a li-Terğib ve Terhib İsimli Eseri: Tahkik, Tercüme ve Değerlendirme

Şule Soyal Şenol

<https://orcid.org/0000-0002-9726-9924>

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Bartın İl Müftülüğü,
Bartın, Türkiye

<https://ror.org/007x4cq57>

bisenol@hotmail.com

Atıf Bilgisi:

Soyal Şenol, Şule. "Seyyid Mehmed Çelebî en-Neveşehrî'nin Risâle fî Cevâzi Ehâdîsi'l-Mevzû'a li-Terğib ve Terhib İsimli Eseri: Tahkik, Tercüme ve Değerlendirme". *İslami İlimler Dergisi* 40 (Mart 2025), 349-369. <https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1616959>.

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Etik Beyan:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Kurul İzni:

Araştırma için herhangi bir etik onay veya bilgilendirilmiş onam gerekmemektedir.

Geliş Tarihi:

10 Ocak 2025

Kabul Tarihi:

23 Şubat 2025

Yayın Tarihi:

28 Mart 2025

Hakem Sayısı:

Bir İç Hakem - En Az İki Dış Hakem

Değerlendirme:

Çift Taraflı Kör Hakemlik

Benzerlik Taraması:

Yapıldı - intihal.net

Çıkar Çatışması:

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman:

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Bildirim:

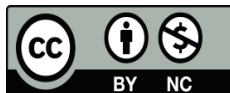
dergiislamiilimler@gmail.com

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Öz: Hadis edebiyatında hicri II. yüzyılda terğib ve terhib türü eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu eserlerde iyilik ve fazileti teşvik eden hadisler ile kötülüklerden men eden hadisler beraber telif edilirken bir yandan da bu eserlere mevzû hadisler de girmeye başlamıştır. Bazı sûfi ve zahid kimseler toplumu iyiliğe teşvik etmek ve kötülükten sakındırmak için Hz. Peygamber adına hadis uydurmaktan çekinmemişlerdir. Hadis âlimlerinin gayretlerine rağmen bu terğib ve terhib içerikli uydurma rivayetler kitaplar içerisine girmiştir. Mevzû hadislerin önemli bir kısmını terğib ve terhib konusu oluşturmakta, bu sebeple terğib ve terhib alanında mevzû hadislerin kullanımına dikkat çekmenin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Âlimler, terğib ve terhib alanında mevzû hadislerin kullanımı konusundaki görüşlerini eserlerinde ifade etmişlerdir. 1800'lü yıllarda yaşadığı tahmin edilen Neveşehrîli âlimlerden Seyyid Mehmed Çelebî en-Neveşehrî, kendisine yöneltilen sorular üzerine konu hakkında bir risâle kaleme almıştır. Müellif, bazı güvenilir dostların kendisine sordukları, "Terğib ve terhib içerikli fedâil konusunda mevzû hadisler ile amel etmek caiz mi?" sorusuna karşılık bu eseri kaleme aldığını ifade etmiştir. Mehmed Çelebî eserinde terğib ve terhib içerikli fedâil konusunda mevzû hadisler ile amel etmenin câiz olduğunu söyleyenleri sert bir dille eleştirmiştir. Bu araştırma, Seyyid Mehmed Çelebî en-Neveşehrî'nin hakkında bilgi olmaması, eseri hakkında akademik bir çalışmanın bulunmaması ve alanında yazılmış müstakil bir risâle olması sebebiyle önemlidir. El yazması eserin metnin kritiğinin yapılması ve tahkik edilerek ilim dünyasına kazandırılması alana önemli bir katkı sunacaktır. Çalışmada analiz yöntemi esas alınmış, araştırmanın hazırlanmasında yazılı doküman ve belgelerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Mehmed Çelebî, Terğib, Terhib, Tahkik.

Tahkik, Translation and Evaluation of Sayyid Mehmed Chalabî an-Nawsehrî's Risāla fî Jawāzi Ehādîsi'l-Mawzū'a li-Tarġib wa Terhib

Şule Soyol Şenol

<https://orcid.org/0000-0002-9726-9924>

PhD., Presidency of Religious Affairs, Bartın

Provincial Mufti's Office, Bartın, Türkiye

<https://ror.org/007x4cq57>

bisenol@hotmail.com

Citation:	Soyol Şenol, Şule. "Tahkik, Translation and Evaluation of Sayyid Mehmed Chalabî an-Nawsehrî's Risāla fî Jawāzi Ehādîsi'l-Mawzū'a li-Tarġib wa Terhib". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 40 (March 2025), 349-369. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1616959 .
Article Type:	Research Article
Ethical Statement:	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Ethics committee approval:	The research does not need any ethical approvals or informed consent.
Date of submission:	10 January 2025
Date of acceptance:	23 February 2025
Date of publication:	28 March 2025
Reviewers:	One Internal & At Least Two External
Review:	Double-blind
Plagiarism checks:	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest:	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Grant Support:	No funds, grants, or other support was received.
Complaints:	dergiislamiilimler@gmail.com
License:	CC BY-NC 4.0

Abstract: In Hadith literature, works in the genre of terġib and terhîb began to be written in the second century of Hijri. In these works, hadiths that encourage goodness and virtue are compiled alongside those that forbid evil, while mawdû' hadiths also started to appear. Some Sufis and ascetics even fabricated hadiths in the name of the Prophet to nspire virtuous behavior and deter wrongdoing. Despite the efforts of hadith scholars, these fabricated narrations, particularly those concerning terġib and terhîb, found their way into authoritative texts.. Consequently, it is crucial to examine the use of such fabricated hadiths in the context of promotion and deterrence. Scholars have debated the acceptability of employing mawdû' hadiths in the field of terġib and terhîb in their works. Sayyid Mehmed Chalabî al-Nawsehrî, one of the scholars from Nevsehir believed to have lived in the 1800s, authored a treatise on the subject in response to questions posed by trusted friends. They asked him, "Is it permissible to use mawzû hadiths regarding fedâ'il that contain the elements of terġib and terhîb?". His response, as documented in this treatise, offers valuable insights into the scholarly discourse of his time. This study is important due to the lack of information about Sayyid Mehmed Chalabî al-Nawsehrî, the absence of previous academic study on his work, and the unique nature of this detached treatise. A critical examination of the manuscript and and its introduction into scholarly discourse is expected to make a significant contribution to the field. The study employs analysis method and relies on both primary texts and archival documents in its preparation.

Keywords: Hadith, Mehmed Chalabî, Tarġib, Terhib, Tahkik.

Giriş

Nevşehirli âlimlerden Seyyid Mehmed Çelebî (öl. h/13. asır), tergîb ve terhîbde mevzû hadislerin kullanımına dair *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a li-terğîb ve terhib* adı verilen bir eser kaleme almıştır. Eserin adında geçen tergîb kelimesi “özenmek, istemek” anlamına gelen rağbet (رَغْبَة) kökünden türemiş olup “bir kimseyi bir işi yapmaya özendirmek, teşvik etmek” anlamına gelmektedir.^[1] Terhîb ise “çekinmek, korkmak, sakınmak” anlamına gelen rehbet (رَهْبَة) kökünden türemiş olup “bir kimseyi korkutmak, bir işi yapmaktan sakındırmak” anlamına gelmektedir.^[2] Dinî literatürde tergîb, dinin iyi, doğru, güzel ve faziletli kabul ettiği şeylere özendirerek teşvik etmeyi, terhîb ise dinin kötü, yanlış ve günah olarak nitelendirdiği söz ve davranışlardan sakındırarak uzaklaştırmayı ifade eder.^[3] Literatürde beraber kullanılan tergîb ve terhîb kavramları aynı zamanda hadis uydurmanın sebeplerinden bir tanesi haline gelmiştir. İnsanlar, İslâm inancını bozmak ve dini yıkmak, şehir, kasaba, ırk, cins ve kabilelerin övülmesi veya yerilmesi, mezheb taassubu gibi sebeplere dayanarak hadis uydurdıkları gibi İslâm’a hizmet etmek adına da İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren inananları iyiye, hayra teşvik etmek, kötü ve şerden sakındırmak için hadis uydurmuşlardır.^[4] Hadis diye uydurulan rivayetler hakkında çalışma yapanlardan biri İbnü'l-Cevzî (öl. 597/1201)'dir. İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât* adlı eserini kaleme alma sebeplerinden birinin, yaşadığı dönemdeki fakihlerin dinî hükümlerde mevzû hadislere itibar etmeleri, kıssacıların bunları hadismiş gibi nakletmesi ve halkın da bu haberlerle amel etmesi olduğunu söylemiştir. O eserinde kasten hadis uyduranları ayrı bir başlık altında değerlendirmiş ve bu başlıkta dini yıkmaya düşüncesinde olan zındıkların beraber kıssacıları ve Allah’ın rızasını kazanma niyetinde olanları saymıştır.^[5] M. Yaşar Kandemir *Mevzû Hadisler* adlı eserinde İslâm’a hizmet etme arzusunun hadis uydurma sebeplerinden biri olarak saymıştır. Tergîb ve terhîb içerikli mevzû hadislerin sayısının oldukça fazla olduğunu söyleyen Kandemir, mutasavvıf ve zâhitlerin Allah katında kıymetli bir davranış olduğunu düşünerek amellerin fazileti ve kötülüklerden sakındırmak için hadis uydurmaktan çekinmediklerini ifade etmiştir.^[6] Âlimler dini tahrif etmek amacıyla bilinçli olarak hadis uyduran kişilerin yanında hadis uydurabilecekleri akla gelmeyen, toplumda saygı duyulan vâiz ve kıssacıları da kötü niyetle hadis uyduranlar kadar tehlikeli kabul etmiştir.^[7]

Söz konusu tehlikenin farkında olan muhaddisler, mevzû hadisler hakkında detaylı çalışmalar yapmış ve eserler kaleme almışlardır.^[8] Ayrıca mevzû hadislerin içerisinde tergîb ve terhîb hadislerinin çokça bulunması sebebiyle konuyu eserlerinde özel bir başlık altında incelemişlerdir. Tergîb ve terhîb hadislerinin mevzûât edebiyatındaki yerine dair Türkiye’de bir yüksek lisans çalışması yapılmış ve konu etraflıca ele alınmıştır.^[9]

Ancak muhaddislerin gayretlerine rağmen tergîb ve terhîb içerikli mevzû rivayetler, hadis külliyyatı içerisinde girmiş ve İslâm toplumlarının yozlaşmasında önemli bir faktör olmuştur. Din İşleri Yüksek Kuruluna sorulan sorular, toplumun dinî düşünce ve hayatıyla ilgili ipuçları vermektedir: Üç ayların dindeki yeri ve bu aylarda oruç tutmanın hükmü nedir?^[10] Safer ayının uğursuz ve

[1] İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânü'l-'Arab*, thk. Abdullâh Alî el-Kebîr vd. (Kâhire: Dâru'l-Meârif, ts.), “rğb”, 3/1679.

[2] İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “rhb”, 3/1748.

[3] Mehmet Görmez, “Tergîb ve Terhîb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/508.

[4] M. Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 27-64.

[5] İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Mevzû'ât mine'l-ehâdîsi'l-merfû'ât*, thk. Nureddin Boyacılar (Riyâd: Mektebetü Evdâü's-Selef, 1997), 1/15-22.

[6] Kandemir, *Mevzû Hadisler*, 52-53.

[7] İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, 1/44.

[8] Kandemir, *Mevzû Hadisler*, 139-169.

[9] Mahmut Demir, *Tergîb-Terhîb Hadislerinin Değerlendirilmesi ve Mevzuat Edebiyatındaki Yeri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

[10] Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 268.

musibet ayı olduğu söylentisi doğru mudur? Bu aya özel ibadet ya da dua var mıdır?^[11] Mevlid-i Şerif okumanın dinî hükmü nedir?^[12] Türbelere adakta bulunulabilir mi?^[13] Salât-ı münciye, salât-ı tefrîciye dualarının dinî dayanağı var mıdır?^[14] Kenzü'l-arş isminde me'sûr bir dua var mıdır?^[15] Çevirgel/döngel duası diye bir dua var mıdır?^[16] Yetmiş bin (70.000) kelime-i tevhid okumanın dinî dayanağı var mıdır?^[17] 4444 gibi belli sayıda zikir çekme uygulamasının dinî bir dayanağı var mıdır?^[18] gibi sorular halk tarafından Diyanet'e en çok yöneltilen sorulardandır. Yaşadığımız toplumda dinin emri olduğuna inanılarak yapılan türbe ziyaretleri, türbelere kurban adama, türbelerden medet umma,^[19] hıdrellez merasimleri^[20] gibi uygulamalar toplumun dini hayatına dair fikir vermektedir. Popüler dindarlığın ritüelleri olarak görülen bu ve benzeri davranışlar hakkında gerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerekse diğer uzmanların yapmış oldukları uyarıların bu düşünceye sahip insanlar üzerinde hiçbir caydırıcı etkisinin olmadığı görülmektedir.

Mevzû hadis kitaplarında yer alan hadislerin büyük çoğunluğu terğîb ve terhîb içeriklidir. Bunun başlıca sebebinin muhaddislerin bu tür hadislerle karşı mütesâhil (müsamahakâr) davranmaları olduğu ifade edilmiştir. Yahyâ b. Saîd (öl. 198/813), Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814), Süfyân es-Sevrî (öl. 161/778), Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855), Münzirî (öl. 656/1258), Ebû Gudde (1917-1997) gibi müteahhirun ve mütekaddimun dönemi âlimleri hatta İbnü'l-Cevzî bile ahkâm hadisleri konusunda gösterdikleri titizliği terğîb ve terhîb alanındaki zayıf ve mevzû hadisler konusunda göstermemişler ve bu hadisler kitaplarda ve hâfızalarda yer almaya başlamıştır. Nihayetinde bu uydurmalar bazı kıssacı ve vâizlerin de katkısıyla etrafa hızla yayılmıştır.^[21]

Terğîb ve terhîbde mevzû hadislerin kullanımı konusu, hadis uydurmayı câiz görenlerin ve hatta bu uydurma işinden sevap kazanacakları düşüncesinde olanların uydurduğu rivayetler her dönemde âlimleri hayli meşgul etmiştir. Günümüzde de terğîb ve terhîb maksadıyla uydurulan hadislerin halk arasında çok fazla yayılmış olması terğîb ve terhîb içerikli mevzû hadislerle amel etmenin câiz olup-olmadığı konusunun açıklığa kavuşturulması gerektiğini göstermektedir. Bu konuda miladi 1800'lü yıllarda yaşadığı tahmin edilen Mehmed Çelebî en-Neşehrî müstakil bir risâle yazmıştır. *Risâle fî cevâzi ehâdisi'l-mevzû'a li-terğîb ve terhib* adlı yazma eser yazma eserler kütüphanelerinde Mehmed Hadîm mahlasıyla kayıtlıdır. Müellif ismi risâlenin tespit edilen nüshasında yer almış, eserin Seyyid Mehmed Çelebî'ye ait olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir.^[22]

Bu araştırma, Seyyid Mehmed Çelebî en-Neşehrî ve eseri hakkında çok fazla bir çalışmanın bulunmaması sebebiyle önemlidir.^[23] Ayrıca terğîb ve terhîbde mevzû hadislerin kullanımının

[11] Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 403.

[12] Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 416.

[13] Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 377.

[14] Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 398.

[15] Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 400.

[16] Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 401.

[17] Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 409.

[18] Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 410.

[19] Mustafa Doğan Karacoşkun, "Dile Benden Ne Dilersen Türbe Ziyareti ve Dileklerine Sosyopsikolojik Çözömler", *İslami İlimler Dergisi* 7/13 (2012), 71.

[20] Ahmet Yaşar Ocak, "Hıdrellez", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/313.

[21] Demir, *Terğîb-Terhîb Hadislerinin Değerlendirilmesi*, 101-105.

[22] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdisi'l-mevzû'a li-terğîb ve terhib*, 26a.

[23] 2024 yılında düzenlenen Nevşehirli Âlimler Sempozyumu'nda Mehmet Hadim hakkında üç tebliğ sunulmuştur. Bk. Emrah Uçar, "Mehmed Hadim Nevşehirli'nin Hadisleri Kullanımına Terğîb ve Terhib Risalesi Örneğinde Genel Bir Bakış", *Nevşehirli Âlimler Sempozyumu Özet Kitabı*, ed. Zülfikar Durmuş vd. (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2024), 155; Emine Demil-Enes Bolat, "Mehmet Hadim en-Neşehrî'nin "Risale fi Cevazi Ehadisi'l-Mevzua li't-Terğîb ve't-Terhib"nin Kaynakları", *Nevşehirli Âlimler Sempozyumu Özet Kitabı*, ed. Zülfikar Durmuş vd. (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2024), 159. Mezkûr tebliğlerde müellifin iki ayrı risâlenin bir risâle olduğu ifade edilerek risâlenin iki bölümden oluştuğu söylenmiştir. Ancak Mehmet Hadim'e ait iki ayrı risale vardır. Bu makalede Mehmet Hadim'in risâleleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

câiz olmadığını açık ve net bir şekilde ifade ederek konuyu müstakil olarak ele alan yazma eserin incelenmesi ve tahkik edilerek ilim dünyasına kazandırılması alana önemli bir katkı sunacaktır.

1. Seyyid Mehmed Çelebî en-Nevşehrî'nin Hayatı

Kaynaklarda adı Mehmed Hadîm olarak geçen Nevşehirli Seyyid Mehmed Çelebî'nin hayatı hakkında mezkûr risâle dışında diğer kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu konuda sadece *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a li-terğib ve terhib* adlı eserin istinsah kaydında bilgiler bulunmaktadır. Risâlenin sonunda adı, "es-Seyyid Mehmed Çelebî en-Nevşehrî" olarak kaydedilmiştir. Onun ehli eser hâdimi olduğu ifade edilmiştir. Bu terim hadisçiler ve hadis taraftarları anlamında kullanılmaktadır.^[24] Onun Yazma Eserler Kütüphanelerinde, "Mehmed Hadîm" mahlasıyla kaydedilmesi yanlıştır. Çünkü diğer yazmasında^[25] da adı "Mehmed es-Seyyid Çelebî en-Nevşehrî" olarak kaydedilmiştir. Ayrıca risâlenin sonunda bir medresede müderrislik yaptığı söylenmiş, fakat müderrislik yaptığı Bâdemiyye Medresesi hakkında bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak onun iyi bir eğitim aldığı, müderris olması ve Arapça kelimeleri vezinlerine uygun bir şekilde hata yapmadan yazmasından anlaşılmaktadır.

2.1. Seyyid Mehmed Çelebî en-Nevşehrî'nin Eserleri

Kaynaklarda hakkında fazla bir bilgi bulunmamakla beraber Yazma Eserler Kütüphanelerinde Mehmed Hadîm'e nispet edilen "Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a li-terğib ve terhib" ve "Keşfu gıta'ü'l-iskâl" adlı iki eser bulunmaktadır. Her iki eser içerik açısından hadis konularından oluşmaktadır.

2.1. Keşfu gıta'ü'l-iskâl

Eser başlığının *Keşfü gıta'ü'l-iskâl* olarak düzeltilmesi gereken eserin bilinen tek nüshası Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 32 Ulu 113/3 numaralı mecmuada 23b-24a varak aralığında yer almaktadır. Müstensih ismi ve istinsah tarihi belirtilmemiştir. Risâlenin sonunda verilen bilgilerden müellif nüshası olduğu düşünülmektedir. Kur'ân ayetleri ile kutsî hadislerin arasındaki farkların açıklandığı eser Arapça'dır.

2.2. Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a li-terğib ve terhib

Yazılışının "Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a li't-terğib ve't-terhib" olarak değiştirilmesi gereken eserin bilinen tek nüshası Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 32 Ulu 113/4 numaralı mecmuada 24a-26a varak aralığında yer almaktadır. Risâlenin üzerinde müstensih ismi belirtilmemiştir. Bununla birlikte istinsah tarihi hicrî 1258 (miladi 1842) olarak rakamla kaydedilmiştir.

3. Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a li-terğib ve terhib'in Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde eserin müellife nispeti, telif sebebi, tercüme ve değerlendirilmesi, kaynakları ve tahkike esas alınan nüshanın özellikleri üzerinde durulacaktır.

3.1. Eserin Müellife Nispeti ve Telif Sebebi

Risâlenin istinsah kaydında yer alan "Bu (risâleyi) es-Seyyid Mehmed Çelebî en-Nevşehrî kaleme aldı."^[26] ifadesinden anlaşıldığı üzere eser müellife aittir. Müellif eseri, bazı güvenilir dostlarının

[24] Bk. Aydın, Abdullah, "Ehl-i hadîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/507.

[25] Mehmed Çelebî, *Keşfu gıta'ü'l-iskâl*, 24a.

[26] Mehmed Çelebî, *Keşfu gıta'ü'l-iskâl*, 26a.

kendisine sordukları, “Tergîb ve terhîb içerikli fedâil konusunda mevzû hadisler ile amel etmek caiz mi?” sorusuna karşılık kaleme aldığını ifade etmiştir.^[27]

3.2. Tahkike Esas Alınan Nüshanın Özellikleri

Kütüphane kataloglarında eserin bir yazma nüshasının olduğu tespit edilebilmiştir. İncelenen nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 32 Ulu 113/4 numaralı mecmuada 24a-26a varak aralığında yer almaktadır. Eser, 252x185-185x120 mm. ölçülerindedir. Satır sayısı 23’tür. Sırtı ve sertabı vişne rengi meşin, deffeleri ebru kâğıt kaplı, miklebli, mukavva bir cilt içerisindedir. Çalışmanın sonunda yer alan ferağ kaydında istinsah tarihi bulunmakla beraber müstensih ismi bulunmamaktadır.

3.3. Tahkikte İzlenen Yöntem

Tenkitli metin oluşturulurken İSAM Tahkikli Neşir Esasları (İTNES) temel alınarak yazarın metnini doğru bir şekilde tespiti hedeflenmiştir. Bilinen tek nüsha üzerinde çalışılmıştır. Arap grameri, siyak sibak gibi unsurlar dikkate alınarak tenkitli metin oluşturulmuş, metinde geçen eser ve şahıslar hakkında dipnotlarda kısa bilgiler verilmiştir. Bazı harflerin noktaları tenkitli metinde düzeltilmiş, ancak dipnotta belirtilmemiştir. Nüshada sehven zikredilmeyen veya anlatım bozukluğu oluşturan ifadeler tenkitli metinde köşeli parantez içerisinde ifade edilmiştir. Metnin rahat takip edilmesini sağlamak amacıyla tırnak ve nokta gibi birkaç noktalama işareti kullanılmış, gerektiği yerlerde paragraf yapılmıştır.

3.4. Eserin Değerlendirmesi

Müellif risâlede, terğîb ve terhib alanında mevzû hadis kullanımının cevazı konusunu tartışmıştır. Esere yazmaların genel karakteristiğine uygun olarak besmele ile başlamış, hamdele ve salvele ile devam etmiştir. Dibâce (mukaddime) bölümünde müellif, kendi adını, eserin adını ve telif tarihini belirtmeden bazı güvenilir dostların kendisine sordukları, “Tergîb ve terhîb içerikli fedâil konusunda mevzû hadisler ile amel etmek caiz mi?” sorusuna karşılık bu eseri kaleme aldığını ifade etmiştir. Mütevazilik yaparak kendisinin yetersiz bir kimse olduğunu ancak şüphelerden kurtulmak ve konuyu aydınlatmak için soruya cevap verdiğini söylemiştir.^[28]

Müellif konuya, Kerrâmiyye fırkası ve bazı sûfler tarafından terğîb ve terhîbde hadis uydurmanın mubah görüldüğünü söyleyerek başlamıştır.^[29] Mehmed Çelebî’nin risâleye, hadis uydurabilecekleri akla gelmeyen bu gruplardan bahsederek başlaması, söz konusu anlayışın tehlikesine dikkat çekmek için olabilir.

Müellif eserinde pek çok âlim ve kitabına atıfta bulunmuştur. Tergîb ve terhîb içerikli mevzû hadislerin çok olduğunu söyleyerek ayrıntılı bilgi için bu eserlere yönlendirmiştir.^[30] Tergîb ve terhîbde zayıf hadis ile amel edilebileceğini ama hiçbir şekilde mevzû hadislerle amel edilemeyeceğini belirtmiştir.^[31] Âlimlerin Hz. Peygamber’e kasten yalan nisbet etmenin büyük bir günah olduğu konusunda ittifak ettiklerini hatta bu uydurma işini küfür olarak görenlerin olduğunu eklemiştir.^[32]

[27] Mehmed Çelebî, *Keşfu gıta’ü'l-İskâl*, 24a.

[28] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû’a*, 24a.

[29] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû’a*, 24a.

[30] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû’a*, 24a.

[31] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû’a*, 25b.

[32] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû’a*, 25b.

en-Neşehrî, İbn Hacer'in saymış olduğu hadis uydurma sebeplerinden dinsizlik, cehalet ve mezheb taassubu olmak üzere üçünü zikretmiş ve âlimlerin bu konulardaki görüşlerini nakletmiştir.^[33] Müellif cehalet ve mezheb taassubundan sonra konuyu İmam Şâfi'ye getirerek onun hakkında hem övgü hem yergi içeren rivayetleri zikretmiştir. İmam Şâfi'nin bu iftirallardan uzak olduğunu söylemiştir.^[34] Müellif, bazı müfessirlerin aynı yanlış bilgiyi birbirlerini taklit ederek aktarmalarının büyük bir hata olduğunu ifade etmiştir.

Müellif risâlenin ilk yarısında başka eserlerden doğrudan alıntılar yapmıştır. Daha sonra kendi görüşlerini ifade etmiş ve mevzû hadislerin kullanımını savunan döneminin âlimleriyle yaşadığı bir olayı aktarmıştır. Müellif cümlelerin sonunda çok haklı bir soru sorarak konuyu kapatmıştır.^[35]

Mehmed Çelebî, İmam Şâfi'ye atılan iftirallara cevap verdikten sonra terğîb ve terhib içerikli fedâilde hadis uydurmayı ve mevzû hadisler ile amel etmeyi câiz gören Kerrâmiyye ve câhil sûfîlerden söz etmiştir. Müellif bu grupların iddiaları karşısında okuyucuyu sünnî akâid kitaplarına yönlendirmiştir. İnsanların düşüncelerinin bozulmasının temel sebebinin şerî ilimlere önem vermeyerek felsefe ilimlerine dalmaları olduğu şeklinde bir tespitte bulunmuştur.^[36]

Sonuç bölümünde dualar etmiş ve doğru bilgiye nasıl ulaşılacağını anlatmıştır. İstinsah kaydında müstensih adı bulunmamakla beraber istinsah tarihi hicrî 1258 olarak kaydedilmiştir.

Müellif risâleyi sade ve kısa bir anlatımla yazmıştır. Eserin başında risâlenin konu çerçevesini belirtmiş ve bu konu dışına çıkmamıştır. Birçok âlimin görüşünü aktarmıştır. Bunu yaparken de eserlerine işaret etmiş böylece okuyucuyu bu kitaplara yönlendirmiştir. Mehmed Çelebî, naklî delillerin yanı sıra aklî deliller de getirerek okuyucuya hitap etmiştir. Sapkın görüşlü fırka ve gruplara karşı isim vererek uyarılmış ve ilim talebelerinin kendilerini çalışarak, öğrenerek geliştirmeleri gerektiğini söyleyerek eserine son vermiştir.

3.5. Risâlenin Kaynakları

Mehmed Çelebî, risâlesinde birçok görüş ve kaynağa başvurmuştur. Çoğunlukla yazar ve eser ismini beraber zikretmiş, bazı alıntılarda ise sadece yazarın ismini zikretmiştir. Adı geçen eserler hadis, tefsir, tarih ve tasavvuf kitaplarından oluşmaktadır. Eser ismi zikredilmeyen yazarların eserleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Risâlede yer alan yazar, eser ve kategorilerini kronolojik olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Müslim (öl. 261/875), *Sahîhi Müslim*.
2. Sa'lebî (öl. 427/1035), *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*.
3. Kuşeyrî (öl. 465/1072), *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*.
4. Vâhidî (öl. 468/1076), *el-Basît fî tefsîri'l-Kur'ân*.
5. Kâdî İyâz (öl. 544/1149), *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki (fî şerefi)'l-Mustafâ*.
6. İbnü'l-Cevzî (öl. 597/1201), *el-Mevdûât*.
7. Sâgânî (öl. 650/1252), *el-Mevzû'ât (Risâle fî'l-ehâdîsi'l-mevzû'a)*.
8. İbn Hallikân (öl. 681/1282), *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimmâ şebete bi'n-nakl evi's-semâ' ev esbetehü'l-ayân*.
9. Fîrûzâbâdî (öl. 817/1415), *Risâletü fî beyâni mâ lem yüsbit fîhi hadîsün sahîhun minel'-ebvâb*.
10. İbn Hacer (öl. 852/1449), *Tebyînü'l-u'cebi bimâ vuride fî şehri Receb*.

[33] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a*, 25b.

[34] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a*, 25a.

[35] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a*, 26b.

[36] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a*, 26b.

11. İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker*.
12. Sehâvî (öl. 902/1497), *Fethu'l-muğîs bi-şerhi Elfiyyeti'l-hadîs li'l-İrâkî*.
13. Süyûtî (öl. 911/1505), *el-İtkân fî ulûmi'l-Kurân*.
14. Alî el-Kârî (öl. 1014/1605), *Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-fiker*.
15. Aclûnî (öl. 1162/1749), *Keşfu'l-hafâ*.

4. Risâlenin Tercümesi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Evveli ve âhiri yaratan ve onların arasından hadis tenkitçilerini ve yalancıların mevzuları ve inkârcıların uydurmalarıyla şişmanları zayıflardan ayıran müctehid imamları var eden Allah'a hamd olsun. Salât ve selâm peygamberlerin mührü ve resullerin en hayırlısı olan ve "Kim yalan olduğunu bildiği halde benim hakkımda bir hadis söylerse o yalancılardandır." buyuran Resulüne olsun. Ve onun ailesinin ve ashâbının üzerine olsun ki onlar konuşan, iman eden ve uydurmacıların fikirlerinden uzak olan kimselerdir.

Bazı güvenilir dostların bana şunu sordular: "Tergîb ve terhîb içerikli fedâil konusunda mevzû hadisler ile amel etmek caiz mi? Her ne kadar malumatım az ve karmaşık olsa da itham edenlerin kâfisine ve engelleri ve meseleleri açığa çıkarana güvenerek bu soruya cevap verdim.

Bil ki Kerrâmiyye ve bazı sûfiler -ve bunların dışında olanlar da var- tergîb ve terhîbde hadis uydurulmasına cevaz verdiklerini nakletmişlerdir. Yani onlar, insanları iyiliklere teşvik etmek, kötülüklerden sakındırmak için ödül ve ceza hükmü içeren, Receb ayının ilk Cuma gecesindeki regâib namazı hakkındaki uzun meşhur hadis^[37] gibi hadis uydurmayı caiz görmüşlerdir.^[38]

Fîrûzâbâdî'nin (öl. 817/1415) Risâletü'l-mevdû'ıyye'de Receb ve Şaban ayları hakkında gelen hadislerin hepsinin mevzû olduğunu söylemiştir.^[39] "Kim sabah namazını cemaatle kılsa Hz. Âdemle 50 hac yapmış gibidir. Kim öğle namazını cemaatle kılsa Hz. Nûh'la 40 veya 30 hac yapmış gibidir..."^[40] hadisi buna örnektir.

Tergîbât alanında birçok uydurma hadis vardır. Bunlar, İmam Sâgânî'nin (öl. 650/1252) risâlesi^[41] ve diğer risalelerde bulunabilir. Terhîbâta gelince, onlar da çoktur. Burada birkaç örnek ve izah zikredeceğiz. Allah bizi doğruluk yoluna hidayet etsin! Hâkimler ile zamanımızın halk ve devlet adamları arasında geçen şu meşhur hadisler konuya örnektir: "Yahudilere ve Hıristiyanlara selam verin fakat ümmetimin Yahudilerine selam vermeyin. Dediler ki: Ey Allah'ın Resûlü! ümmetinin Yahudileri kimlerdir? Dedi ki: Namazı terk edendir."^[42] "Kim sabah namazını terk ederse Kur'ân ondan uzaktır."^[43] "İki gömlek sahibi ne itaatın ne de imanın tadını bulamaz."^[44] "Evlenin, boşanmayın; çünkü boşanma Rahman'ın tahtını sarsar."^[45] "Kim Kur'ân'dan başka bir şeyle şifa ararsa, Cenâb-ı Hak ona şifa vermez."^[46]

[37] İbn Hacer, *Tebyînü'l-u'cebi bimâ vuride fî Şehri Receb* (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2015), 53.

[38] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a*, 24a.

[39] Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Risâletü fî beyâni mâ lem yüsbit fîhi hadîsün sahîhun minel'-ebvâb*, thk. Ebû Abdurrahmân b. Yahyâ (Kâhire: Dâru'l-Kitâb ve's-Sünne, 2007), 28-29.

[40] Aclûnî, Muhammed b. Ahmed b. Mûsâ el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, thk. Yûsuf b. Mahmûd (Dîmaşk: Dâru'l-İlmi'l-Hadîs, 2000), 2/304-305.

[41] Sâgânî, Hasen b. Muhammed b. Hasen es-Sagânî, *el-Mevzû'ât (Risâle fî'l-ehâdîsi'l-mevzû'a)*, thk. Necm Abdurrahman Halef (Dîmaşk: Dâru Nâfî', 1980).

[42] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1/517.

[43] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/271.

[44] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/24.

[45] Sâgânî, *el-Mevzû'ât*, 52. Pek çok âlim seneddeki râvi Amr b. Cemî'nin "kezzâb" olduğunu söylemiştir.

[46] Sâgânî, *el-Mevzû'ât*, 65. Aclûnî'de bu hadisin mevzû olduğuna hükmetmiştir.

İbn Hacer (öl. 852/1449), Kerrâmiyye ve bazı sûflerin hadis uydurmanın caiz olduğuna dair görüşlerini aktardıktan sonra şöyle demiştir: “Bu yapan kişinin cehaletinden kaynaklanan bir hatadır. Çünkü terğîb ve terhîb şer’î hükümler kapsamındadır.”^[47] Alî el-Kârî (öl. 1014/1605), *Nuhbe*’nin haşiyesinde şu açıklamayı yapmıştır: “Bununla birlikte, diğer hukukî hükümlerle aralarında bir fark vardır; zayıf hadisler bu hükümlerde dikkate alınırken diğer hükümlerde dikkate alınmaz.”^[48]

Kavî ve latîf olan Allah’ın zayıf kulu olan konu hakkında şunları söylerim: Senesinde zayıflık bulunan zayıf hadise itibar edilir. Tergîb ve terhîb fedâil olması sebebiyle daha düşük delille ispat edilir. Helâl ve haram gibi diğer ahkâm ancak kuvvetli delillerle, yani sahih hadislerle ispat edilebilir. Mevzû hadislere gelince ne faziletlerde ne de ahkâmında delil olarak gösterilmez, uydurma olduğu biliniyorsa hiçbir şekilde kullanılması caiz değildir. Çünkü mevzû bir yalandır ve açıklanacağı üzere kasten yalan söylemek haramdır.”^[49]

İbn Hacer konu hakkında şu açıklamaları yapmıştır: ‘Âlimler, Nebî (s.a.v)’e kasten yalan nisbet etmenin büyük bir günah olduğu konusunda ittifak ettiler. Ebû Muhammed el-Cüveynî (öl. 478/1085) ise daha ileri gitmiş ve Nebî (s.a.v)’e kasten yalan nisbet eden kimse kâfirdir, demiştir.”^[50] Alî el-Kârî de konu hakkında şunları söylemiştir: “Bu, terğîb ve terhîbde hadis uydurmanın mubah olmasının hata olduğunun bir başka delilidir.”^[51] İbn Hacer ek olarak şu açıklamaları yapmıştır: “Âlimler mevzû rivayetin ancak mevzû olduğunu açıklamak için kullanılabileceğini bunun dışında mevzû rivayeti nakletmenin haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu konuda Nebî (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*Kim benim hakkımda yalan olduğuna inanılan bir hadis rivayet ederse o yalancılardan biridir.*”^[52] (Müslim *Sahîh*’inde bu hadisi tahrir etti.)^[53] Alî el-Kârî bu hadisin şerhinde şu açıklamaları yapmıştır: “Metinde geçen (من حدث عني بحديث) ibaresindeki hadise terğîb ve terhîb içerikli hadisler de girer. (يرى) fiili, yâ’nın fethasıyla inanılan, dammesiyle zannedilen anlamlarına gelir. (فهو احد الكاذبين) Cemî’ ve tesniye sîgasıyladır.”^[54]

İbn Hacer *Nuhbetü'l-fiker*’de hadis uydurma sebepleri yani hadis uydurmaya sevk eden âmil-leri saymıştır.^[55] Hadis uydurma sebeplerinden biri zındıklıkta görüldüğü gibi “Dinsizliktir.” Alî el-Kârî *Hâşiye*’de zındıklar hakkında şunları söylemiştir: “Onlar küfürlerini gizleyip Müslüman gibi görünen veya dinin emirlerini yerine getirmeyen kimselerdir. Bunu, dini tahrif ederek insanları saptırmak için yaparlar.” Ukaylî (öl. 322/934)’nin tahrir ettiği bir sözde Hammâd b. Zeyd; “Onlar 14.000 hadis uydurdular.” demiştir. Mehdî (öl. 198/813-14) de; “Zındıklardan bir adam, insanların dillerinde dolaşan 100 hadis uydurduğunu bana itiraf etti.” demiştir. Bu sözü Sehâvî de zikretmiştir.^[56] İbn A’dî de şunları söylemiştir: Muhammed b. Süleymân’ın boynunun vurulmasını emrettiği Abdülkerîm b. Ebî el-Ecvâ’, boynu vurulmadan önce, “İçinde haram ve helâl kıldığım 4000 hadis uydurdum”, demiştir. Hadis uyduranlardan biri olan Hâris el-Kezzâb,

[47] İbn Hacer, *Tebyînü'l-u'cebi bimâ vuride fî şehri Receb*, 26.

[48] Alî el-Kârî, Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Şerhu Şerhi Nuhbetü'l-fiker*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Beyrût: Dâru'l-Erkâm, 1994) 452.

[49] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a*, 25a.

[50] İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker*, thk. Abdullâh b. Dayfillâh (Medine: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2007), 108-109.

[51] Alî el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbetü'l-fiker*, 452.

[52] Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhi Müslim* (Riyâd: Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, 1998), “Mukaddime”, 1.

[53] İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker*, 109.

[54] Alî el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbetü'l-fiker*, 453.

[55] İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker*, 108.

[56] Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs bi-şerhi Elfiyyeti'l-hadis li'l-'Irâkî*, thk. Abdülkerîm b. Abdillâh b. Abdirrahmân el-Hudayr vd. (Riyâd: Mektebetü Dâri'l-Miftâh, 2005), 107.

aynı zamanda nübüvvet iddiasında bulunmuştur. Onun gibiler de dini bozmak ve Müslümanlar arasında yaymak amacıyla birkaç değil binlerce hadis uydurmuşlardır.^[57]

Hadis uydurma sebeplerinden bir diğeri, bazı ibadete düşkün kimselerde görüldüğü gibi “Cehaletin Baskın Olması”. Bu konuda İbn Hacer şöyle demiştir: “Uydurmanın ardındaki sebep, ibadete ve zühde yönelen bazı âbid ve sadık câhillerin çok bilgisiz olmasıdır. Çünkü bu kimseler Şaban’ın ortasındaki gece, Regâib gecesi namazı gibi vb. fedâil ve regâib konularında hadisler uydurmuşlardır. Onlar, (bu uydurdukları sayesinde sevap kazanacakları) iddialarına ve cehaletlerine göre buna inanıyorlar. Bu kimseler, kendilerine ve başkalarına zarar veren en büyük gruptur. Çünkü bu yaptıklarını (Allah’a) yakınlık (vesilesi) olarak görüyorlar ve ondan mükâfat umuyorlar. Bunu bırakmaları mümkün değildir. Üstelik diğer insanlar onlara güveniyor, yaptıklarını zühd ve doğruluğa bağladıkları için onlara itimad ediyor, onların davranışlarını taklit ediyor ve (onlardan duydukları) uydurma sözleri (başkalarına) aktararak (onları da) etkiliyorlar. Hatta güvenilir olan ve nakillerine itimat edilen bazı âlim ve önde gelen insanların (sözlerini) gizlemişler böylece onların içine düştükleri hataya düşmüşlerdir.”^[58] Bunun bir örneği Merv kadısı Ebû ‘İsme Nûh b. Ebî Meryem el-Mervezî’den rivayet edilen hadistir. Hâkim’in Ebu ‘Ammâd el-Mervezî senedi ile naklettiği rivayette Ebû ‘İsme’ye şöyle sorulmuştur: “Sana Kur’ân’ın faziletleri konusunda sûre sûre İkrime’nin İbn Abbâs’tan naklettiği haberler nereden geldi? Çünkü İkrime’nin dostlarında bu bilgiler yok.” Bu soruya şu cevabı vermiştir: “İnsanların Kur’ân’dan yüz çevirdiklerini, Ebû Hanîfe’nin fikhî ve Muhammed b. İshak’ın *Meğâzî*’si ile meşgul olduklarını gördüm ve bunu bir iyilik olarak uydurdum.” Âlî el-Kârî *Hâşiye*’sinde geçmektedir.^[59]

Hadis uydurma sebeplerinden bir diğeri, bazı mukallit insanlarda olduğu gibi “Mezheb taassubudur”. İbn Hacer mezheb taassubu konusunda şunları söyledi: Mezheb taassubu hadis uydurma sebeplerindendir ve kendi mezhepleri için aşırıya gitmek ve aşırı bağnazlık göstermek anlamına gelmektedir.^[60] İbn Ebî Hâtim, Hâricîler şeyhinin tövbe ettikten sonra şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Dininizi kimden aldığınıza dikkat edin, çünkü biz bir işi beğendiğimizde onu hadise dönüştürürdük.” Bir başka rivayette, “İyiliğin sizi saptırmasını ümit ederiz.” ziyadesi vardır. Sehâvî de onu zikretmiştir.^[61] Me’mûn b. Ahmed el-Herevî’nin; “Ümmetimden Muhammed bin İdrîs adında, ümmetime şeytandan daha zararlı bir adam vardır.”^[62] diye hadis uydurmasında olduğu gibi taassub (fırkasını, kabilesini, mezhebini müdafaâ etmek adına) ve menfaat için bir takım gruplar hadis uydurmuşlardır.

Allah bunlardan korusun ki konu hakkında bu fakir şunları söyler: Muhammed b. İdris seçkin, Muhammed ümmetine faydalı, Ahmediyye yolunu takip eden büyük bir imamdır. O hayattayken insanlara fayda sağladığı gibi vefatından sonra da fayda sağlamıştır. Mısır’ın Kahire kentindeki kabrini ve türbesini ziyaret etmenin makbul olduğu bilindiği gibi orada yapılan duaların kabul olduğu, türbeyi ziyaret eden hastaların iyileştiği ve Allah’ın izniyle kabrinin toprağının şifa verdiği bilinmektedir.^[63] Menkıbeleri sayılamayacak kadar çoktur. Onun ilginç menkıbelerinden biri de şudur: “O ölüm döşegindeydi ve bazı arkadaşları onu ziyaret ederek, ‘Ey İmam, öldükten sonra seni kim yıkayacak?’ diye sordular. ‘Mısır dışında kendisine falanca oğlu falanca denilen bir adam beni yıkayacak.’ cevabını verdi. İmam vefat edince arkadaşlarından biri o adamın yanına gitti ve ona İmam Şafî’î’nin vefat ettiğini ve kendisini onun yıkmasını vasiyet ettiğini söyledi. Adam;

[57] Âlî el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbetü’l-fiker*, 446.

[58] İbn Hacer, *Nüzhetü’n-nazar fî tavzîhi Nuhbetü’l-fiker*, 108; Âlî el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbetü’l-fiker*, 447-448.

[59] Âlî el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbetü’l-fiker*, 448.

[60] İbn Hacer, *Nüzhetü’n-nazar fî tavzîhi Nuhbetü’l-fiker*, 108.

[61] Sehâvî, *Fethu’l-muğîs*, 108.

[62] İbnü’l-Cevzî, *el-Mevdûât*, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân (Medine: Mektebetü’s-Selefiyye, 1966), 48.

[63] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsi’l-mevzû’a*, 25a.

'Allah'ın izniyle yıkayacağım.' dedi. Şehir halkı cenaze yıkama malzemelerini hazırladı ve o adamın gelmesini beklediler. Adam çıkageldi, cenazenin yanına girdi ve Şafîî'nin arkadaşlarına, 'Divânımı, yani borç defterini getirin.' dedi. (Defteri getirdiler) Onu açtı ve halka on bin dirhem borcu olduğunu gördü. 'Bütün borçlular bana gelsin.' dedi. Halka çağrı yapıldı ve bir adam çıkageldi. Ona 'İmamın sana borcu nedir?' diye sordu. Şu kadar cevabını verince İmam Şafîî'nin kazancından borcunu ödedi. Sonra ona bir başkası geldi ve aynı şekilde ona olan borcunu da ödedi. Alacaklıların hepsi teker teker geldi ve İmam Şafîî'nin on bin dirhem borcunun tamamını ödedi. Sonra orada bulunanlara; 'Bana bineğimi getirin de gideyim.' dedi. İnsanlar şaşkın bir vaziyette; 'İmam sana kendisini yıkamanı vasiyet etti sen ise henüz yıkamadın ve gitmek istiyorsun.' dediler. Adam 'Onu tamamen yıkadım.' cevabını verdi ve daha fazla kalmadan gitti. Daha sonra insanlar onun ne yapmak istediğini anladılar ve bu davranışını taktir ettiler."^[64] Aynı olay İbn Hallikân el-Mısırî'nin *Tarih*'inde de geçmektedir.^[65]

Alî el-Kârî; "Bir adam gördüm. Cuma günü insanlar namazdan önce toplanmışken ayağa kalktı ve Şafîî'ye iftira olarak söylenen bu hadisi rivayet etmeye başladı. Bu esnada bulunduğu yerde bayılarak düştü." dedi.^[66] Ben bu olay Şafîî'nin kerametlerinden biridir, derim. Allah ona rahmet etsin ve Şafîî'nin şerefini mutaassıpların kirletmesinden ve mukallitlerin cehaletinden korusun. İbn Hacer de söylediklerine ve bazı mukallitlerin mezheb taassubuna dair örnekler vermiştir.^[67] Ali el-Kârî *Hâşiye*'de şu açıklamaları yapmıştır: Ayrıca Vâhidî, es-Sa'lebî'nin tefsirinde zikrettiğine tâbi olarak Ebî İbn Ka'b'ın sûre sûre olan uzun hadisini zikretmiştir.^[68] Zemahşerî ve Beydâvî gibi başkaları da tefsirlerinde bu konu hakkında onu taklit ettiler ve dolayısıyla hepsi de aynı hatayı yaptılar.^[69] Bu müfessirler, kendilerinden önce yazılmış olan tefsir kitaplarında bulunan Kur'ân sûrelerinin sonunda yer alan hadisleri aynen alıp kitaplarına kaydederek doğru yolu kaçırmışlardır.^[70] Suyûtî de bu konuyu *el-İtkân*'da ele almış ve onlara tafsilatlı açıklamalarla cevap vermiştir."^[71]

Benim de başıma şöyle garip ve değişik bir olay geldi: Bir gün o dönemin âlimleriyle beraber oturuyorduk. Bazı konuları tartıştık ve söz mevzû hadislere geldi. Ben onlara; 'Beyzâvî gibi esnek taklitçilerin bazısı, eserlerinde sûre sonlarında mevzû hadisleri yazdılar. Ancak Beyzâvî, Zemahşerî gibi kimseler bu konuda hatalar ettiler. Çünkü bu müfessirler, bu hadislerin çoğunun uydurma olduğunu zaten biliyorlardı. Onlar, en küçük detaya varıncaya kadar öncekilerin yaptığı yanlışları taklit ederek daha büyük hatalar işlemeye cüret etmiş oldular. Böylece insanları faziletli davranışlar yapmaya teşvik ettiklerini düşündüler. Özellikle Beyzâvî, *Keşşâf*'ında Zemahşerî'yi taklit edip aynen aktarmış, böylece daha büyük yanlış yapmıştır.' dedim. Ancak onlar bana mızrak ve oklarla saldırdılar. Düşüncesizce davranarak hevâ ehlinin boş ve yalan sözlerini sarf ettiler: 'Evet, Beyzâvî bu hadislerin uydurma olduğunu biliyordu. Ama Beyzâvî, terğîb ve terhibde hadis uydurmaya izin

[64] Kuşeyrî, Ebû'l-Kâsım Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmûd (Beirut: Mektebetü Dârü's-Şua'b, 1979), 423.

[65] İşaret edilen eserde bu bilgi bulunamamıştır.

[66] Alî el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbetü'l-fiker*, 448.

[67] İbn Hacer, *Nüzhëtü'n-nazar fî tavzîhi Nuhbetü'l-fiker*, 108.

[68] Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbü'rî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Alî b. Âşûr (Beirut: Dâru lhyâu't-Türâsî'l-'Arabî, 2002),

9/290: « من قرأ سورة الممتحنة كان المؤمن والمؤمنة له شفعا يوم القيامة »

9/319: من قرأ سورة المنافقين بري من النفاق

9/331: « من قرأ سورة يا أيها النبي إذا طلقتم النساء مات علي شئت رسول الله صلى الله عليه وسلم »

10/49: « مَنْ قرأ سورة الحجر أعطى بعدد كلِّ جَبِّي وشيطان صدَّق بمحمد وكذَّب به عتق رقبة »

10/238: « مَنْ قرأ سورة والتين أعطاه الله سبحانه خصلتين : العافية واليقين ما دام في دار الدنيا ، فإذا مات أعطاه الله سبحانه من الأجر بعدد من قرأ هذه السورة صيام يوم »

10/322: من قرأ قل هو الله أحد تاتر الخير على مفرق رأسه من عنان السماء ، ونزلت عليه السكينة وتغشاه الرحمن وازدوي حول العرش ، ونظر الله سبحانه إلى قارئها فلا يسأله شيء إلا أعطاه إياه ويجعله في كلاته وحرزه .

[69] Alî el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbetü'l-fiker*, 448-449; Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, 113.

[70] Mehmed Çelebî, *Risâle fî cevâzi ehâdîsî'l-mevzû'a*, 25a.

[71] Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şafîî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kurân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm (el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdî: Vizârâtu's-Şüûni'l-İslâmî, ts.), 4/194-198.

verdi. Çünkü Şâfiî mezhebinde bu câizdir. Aynı şekilde biz Rum diyarlarındaki hocalarımızdan da böyle duyduk.' Onlara dedim ki: 'Şâfiî hakkında söyledikleriniz yalandır, çirkindir ve büyük bir iftiradır. Böyle bir şeyi ancak câhil bir kimse söylemeye cesaret edebilir. Çünkü İmam Şâfiî bu tür ifadelerden uzak duran büyük bir imamdır. Hatta usûlcüler, siyerciler ve fâkihler; Şâfiî ne fedâilde ne de ahkâm konusunda zayıf hadisleri hiçbir şekilde delil olarak kullanmamıştır, demişlerdir. Çünkü fazilete dair konular, ahkâm dandır. Hâfız İbn Hacer'in *Nuhbetü'l-fiker*'de kanıtladığı gibi fedâil, ahkâm hükümleri arasında yer almaktadır.'^[72] Müellif cümlenin sonunda çok haklı bir soru sorarak konuyu kapatmıştır: Zayıf hadisi delil olarak kullanmaz ve onlarla amel etmezse nasıl mevzû hadisler ile amel eder ve onları kullanmayı câiz görür?!"

Ancak mevzû hadisler ile amel, Kerrâmiyye'den bazı dalalet ehli ve sapkınların takip ettiği bazı câhil sûflere göre câizdir. Çünkü onlar Abdullâh b. Kerrâm'a nisbet edilen Müşebbihe'nin bir fırkasıdır. Abdullâh b. Kerrâm, Ma'bûdun arşta olduğunu ilan eden ve söylenenlerin ötesinde şanı yüce olan Allah'a "Cevher" adını veren kişidir. Sûfler ise Berkevî metodundan elde ettiklerine dayanarak şunları iddia etmişlerdir: "Tevhîd ve itaatte Nebî'ye uymamız şart değildir. Bir konuda şüpheye düşersek şeyhimizin himmetiyle Allah Teâlâ'nın zâtına ulaşır ve ona sorarız. Ve ayrıca şunu da iddia ediyorlar: Bizden biri Allah'ı uyanıkken görür. Allah'ı her görmek istediği zaman gece ve gündüz birçok defa görür." Onların yalan sözlerine ve boş saçmalıklarına verilecek cevap, İmam Muhakkik Kâdî İyâz'ın *Şifâ*'sındadır.^[73] Diğer kelâm ehli onlara inanmamıştır. Bu konularda doğru bilgiyi elde etmek için sünnîlerin inançlarıyla ilgili kitaplara müracaat edilmelidir.^[74]

Ben aciz bir kul olarak şunları söylüyorum: Zamanımız âlimlerinin yanılığının kaynağı, hocalarının teşviki nedeniyle felsefe ilimlerine dalmaları, şer'î ilimlere önem vermemeleridir. Özellikle hadislere ve hadis usulüne önem vermemektedirler. Onlar kendilerini unuttular. Nereye gidiyorlar? Onlar tıpkı, açgözlülük ve oburluk nedeniyle ağaç kabuklarını yemek için dağ yamaçlarına giden deve gibiler. Sonuçlarını düşünün! Şundan bundan yer, vadinin başına varıncaya kadar körü körüne yemeye devam eder. Sonunda vadinin başına ulaştığında bir köşede sıkışır kalır. Sıkıştığı yerden kıpırdayamaz. Durumu kötüleşir, damarları kopar, midesi ve ciğerleri parçalanır ve nihayet ölür. Deve kendisi için neyin iyi olduğunu bilmez. Bu davranış bozgunculuktan başka bir şey midir? Allah, kullarından fesâd olanları sevmez.

Allah bize doğruluk ve hakkaniyet yolunda yürümeyi kolaylaştırsın. Öğrencinin önce Arapça'yı öğrenmesi daha sonra eğer hazırsa şer'î kanunlar ve belgelerden önemli ifadeler çıkarması gerekir. Onun misali uçan kuş gibidir, kanatlarıyla uçar ve istediğine ulaşır. Akıl sahipleri arasında bu benzetme kabul edilebilir ve beğenilir. Ayrıca sonuç, ancak biri küçük ve biri büyük iki öncülde meydana gelir ve büyük olsa bile tek bir büyük öncülde, sonuç çıkmaz.

Allah baştan hedeflere ulaşmayı, kanunlara ve yasaklara bağlı kalarak lideri ıslah etmeyi bizlere kolaylaştırsın, göğüslerimizi güzel ahlâkın başarısıyla açsın, kalplerimizin noksanlıklarını bid'at ve uydurma pisliklerden arındırsın, bizden öncekilerin yolunu takip ettirsin ve bizi halefin en hayırlısı kılsın, bizi kibir ehlinden eylemesin. Kendisine ibadet edilen Melik'in yardımıyla vaâdi yerine getiren Allah'a hamd olsun.

Onu, Ehl-i eser hâdimi, Çelebî en-Nevşehrî diye çağırılan, halen Bâdemiyye Medresesi'nde müderris olan el-hakîr, el-fakîr, kusurlu acziyeti ile bilinen es-Seyyid Mehmed kaleme aldı. Allah affetsin. Âmin.

Muhaddise 1258 tarihinde okudum.

[72] İbn Hacer, *Nuzhetü'n-Nazar fi Tavzîhi Nuhbetü'l-fiker*, 108.

[73] Kâdî İyâz, İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki (fi şerefi)'l-Mustafâ*, thk. Abdüh Alî Kûşek (Dubai: Câizetü't-Dubai'd-Düveliyye, 2013).

[74] Mehmed Çelebî, *Risâle fi cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a*, 26b.

5. Risalenin Tahkik ve Neşri

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي خلق الأولين والآخرين وجعل من آخرهم نقّاد الحديث والأئمة المجتهدين الذين ميّز الغثّ من السمين معه موضوعات الكاذبين ومخترعات الملحدين.

والصلوات والسلام على رسوله هو خاتم النبيين وأفضل المرسلين الذي قال حدّث عنيّ بحديث وهو يرى أنه كذب فهو أحد الكاذبين.

وعلى آله وصحبه الذينهم حدّثوا وصدّقوا وتنزهوا عن الأفكار المفترين.

أما بعد؛ فقد سألتني بعض الأحبة الثقات: «هل يجوز العمل بالموضوعات في الفضائل من الترغيبات والترهيبات؟» فأجبتُ مسؤله مع ان بضاعتي قليلة مُزجات متوكلاً على كافي المتهمّات وكاشف المعضلات والمشكلات.

إعلم بعض فرقة الكرامة وبعض المتصوفة منهم أو من غيرهم، نقل عنهم إباحة الوضع في الترغيب والترهيب اي جوّزوا وضع الاحايث فيما يتعلق به حكم من الثواب والعقاب ترغيباً للناس في الحسنات وزجراً لهم عن السيئات كحديث طويل مشهور في حق الصلاة الرغائب في أول ليلة الجمعة من رجب.^[٧٥]

بل مطلق الأحاديث في حق فضائل رجب على ما قال [مجد الدين]^[٧٦] الفيروزآبادي في رسالة الموضوعية^[٧٧] كل ما جاء في حق رجب فهو موضوع وكل ما جاء في حق شعبان فهو موضوع.^[٧٨] وكحديث من صلّى صلاة الصبح في الجماعة فكأنما حجّ مع آدم خمسين حجّة ومن صلّى صلاة الظهر في الجماعة فكأنما حجّ مع نوح أربعين حجّة أو ثلثين إلى آخره.^[٧٩]

والأحاديث الموضوعية في حق الترغيبات كثيرة. فليطلب من رسائل الموضوعات كرسالة^[٨٠] الإمام [الصاغاني]^[٨١] وغيرها. وأما في حق الترهيّبات فكثيرة أيضاً. ولكن نذكر بعضاً للتّمثيل والإيضاح. أرشدنا الله لطريق السداد والصلاح! وهو كالحديث المشهور بين القاض وبين عوام زماننا والخواص: «سَلِّمُوا عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَلَا تَسَلِّمُوا عَلَى يَهُودِ أُمَّتِي. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مِنْ يَهُودِ أُمَّتِكَ؟ قَالَ: تَارَكَ الصَّلَاةَ.»^[٨٢] كحديث «مَنْ تَرَكَ صَلَاةَ الصُّبْحِ عَرَى الْقُرْآنِ»،^[٨٣] كحديث «صَاحِبِ الْقَمِيصِينَ لَا يَجِدُ حَلَاوَةَ الطَّاعَةِ أَوْ الْإِيمَانَ»،^[٨٤] وكحديث «تَزَوَّجُوا وَلَا تَطَلَّقُوا فَإِنَّهُ لَلطَّلَاقِ يَهْتَرُّ لَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ»،^[٨٥] وكحديث «مَنْ اسْتَشْفَى بِغَيْرِ الْقُرْآنِ فَلَا شِفَاةَ اللَّهُ تَعَالَى.»^[٨٦]

[٧٥] تبيين العجب بما ورد في فضل رجب، للحافظ ابن حجر العسقلاني ٥٣.

ابن حجر العسقلاني، تبيين العجب بما ورد في شهر رجب: أخبرنا علي بن عبيد الله بن الزاغوفى، حدثنا أبو زيد: عبد الله بن عبد الملك الأصفهاني أنبأنا أبو القاسم عبد الرحمن بن محمد بن إسحاق بن منده وأنبا محمد بن ناصر الحافظ أنبأنا أبو القاسم بن منده أنبأنا أبو القاسم علي بن عبد الله بن جهمض الصوفي أخبرنا علي بن محمد سعيد البصري، حدثنا أبي حدثنا خلف بن عبد الله - وهو الصغاني، عن حميد الطويل، عن أنس بن مالك، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "رجب شهر الله وشعبان شهري ورمضان شهر أمتي. قيل: يا رسول الله ما معنى قولك: رجب شهر الله؟ قال: لأنه مخصوص بالمغفرة، وفيه تحقن الدماء، وفيه تاب الله على أنبيائه، وفيه أنقذ أوليائه من بلاء عذابه. من صامه استوجب على الله ثلاثة أشياء: مغفرة لجميع ما سلف من ذنوبه، وعصمته فيما بقي من عمره، وأماناً من العطش يوم العرض الأكبر. فقام شيخ ضعيف فقال: يا رسول الله، إني لأعجز عن صيامه كله فقال صلى الله عليه وسلم: صم أول يوم منه فإن الحسنه بعشر أمثالها، وأوسط يوم منه، وآخر يوم منه - فإنك تعطى ثواب من صامه كله: ولكن لا تغفلوا عن أول ليلة جمعة في رجب، فإنها ليلة تسميها الملائكة الرغائب. وذلك أنه إذا مضى ثلث الليل لا يبقى مالك في جميع السموات والأرض إلا ويجمعون في الكعبة وحواليها، ويطلع الله - عز وجل - عليهم إطلاعه فيقول: ملائكتي. سلوني ما شئتم. فيقولون: يا ربنا حاجتنا إليك: أن تغفر لصوص رجب. فيقول الله عز وجل -: قد فعلت ذلك ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم وما من أحد يصوم يوم الخميس، أول خميس من رجب، ثم يصلي فيما بين العشاء والعنمة، يعني ليلة الجمعة. اثني عشرة ركعة، يقرأ في كل ركعة بفاتحة الكتاب مرة، وأنا أنزلنا في ليلة القدر، ثلاث مرات، وقل هو الله أحد اثني عشرة مرة، يفضل بين كل ركعتين بتسليمه؛ فإذا فرغ من صلاته صلى سبعين مرة، يقول: اللهم صلي على محمد النبي الأمي، وعلى آله، ثم يسجد، فيقول في سجوده: سبح.

[٧٦] في الأصل المحذوب.

[٧٧] رسالة في بيان ما لم يثبت فيه حديث صحيح من الأبواب، للفيروز آبادي، ٢٨.

[٧٨] رسالة في بيان ما لم يثبت فيه حديث صحيح من الأبواب، للفيروز آبادي، ٢٨-٢٩.

[٧٩] كشف الخفاء، للعجلوني، ٢/٣٠٥-٣٠٤.

[٨٠] الموضوعات (الرسالة في الأحاديث الموضوعية)، للصاغاني (ت: ١٢٥٢/٦٥٠).

[٨١] في الأصل الصغاني.

[٨٢] كشف الخفاء، للعجلوني، ١/٥١٧.

[٨٣] كشف الخفاء، للعجلوني، ٢/٢٧١.

[٨٤] كشف الخفاء، للعجلوني، ٢/٢٤.

[٨٥] الموضوعات، للصاغاني، ٥٢.

[٨٦] الموضوعات، للصاغاني، ٦٥.

قال ابن حجر العسقلاني بعد نقل إباحة [الوضع]^[٨٧] من الكرامية وبعض المتصوفة: «و هو خطأ من فاعله نشأ عن جهل. لأن الترغيب والترهيب من جملة الأحكام الشرعية.»^[٨٨] قال علي القاري في حاشية النخبة: «وإن كان بينهما وبين سائر الأحكام الشرعية فرق من حيث ان الحديث الضعيف معتبر فيهما دون سائر الاحكام»^[٨٩] انتهى.

يقول العبد الضعيف إلى الله القوي اللطيف تفصيله: إن الحديث الضعيف الذي في سنده ضعف يعتبر فيه الترغيب والترهيب لكون الفضائل تثبت بأدنى الدليل دون سائر الاحكام كالحلّ والحرام لا تثبت إلا بالدليل القوي اي بالحديث الصحيح. اما الموضوع فلا يعتبر عن لا في الفضائل ولا في الاحكام لا يجوز استعماله بوجه من الوجوه اذا علم وضعه. لأن الموضوع كذب مخترع وتعمد الكذب حرام كما سيأتي تحقيقه.

و قال ابن حجر أيضًا: واتفقوا على أن تعمّد الكذب على النبي صلى الله عليه وسلم من الكبائر وبالغ ابو محمد الجويني^[٩٠] فكفر من تعمّد الكذب على النبي صلى الله عليه وسلم^[٩١] انتهى. وقال علي القاري: وهذا دليل آخر على كون إباحة الوضع في الترغيب والترهيب خطأ.^[٩٢] وقال ابن حجر: واتفقوا تحريم رواية الموضوع إلا مقرونًا ببيانه اي إلا نقلًا متصلًا ببيان كونه موضوعًا لقول صلى الله عليه وسلم: «من حدّث عني بحديث يرى انه كذب فهو احد الكاذبين.»^[٩٣] أخرجه مسلم في صحيحه.^[٩٤]

وقال علي القاري في تفسير بهذا الحديث: (من حدث عني بحديث) يستوي فيه الترغيب والترهيب غيرهما، قوله (يرى) بفتح الياء يعتد أو بضمها وهو أبلغ اي يظن قوله، (فهو احد الكاذبين) ضبط بصيغة الجمع والتنثية.^[٩٥] انتهى

قال الحافظ ابن حجر في نخبة الفكر «الحامل على الوضع» أي «السبب الباعث وضع الواضع».^[٩٦] أما عدم الدين كالزنادقة، قال علي القاري في الحاشية: الزنادقة هم المبطلون الكفر والمظهرون للإسلام أو الذين لا يتدينون بدين يفعلون ذلك استخفافًا بالدين ليضلونه الناس. فقد قال حماد بن زيد فيما أخرجه العقيلي: «انهم وضعوا اربعة عشر آلف حديث.» وقال المهدي: «أقرّ عندي رجل من الزنادقة بوضع مائة حديث هي [تجول]^[٩٧] في ايدي الناس.» ذكره السخاوي.^[٩٨] وقال ابن عدي: «لما أخذ عبد الكريم [بن أبي العوجاء]^[٩٩] الذي أمر بضرب عنقه محمد بن سليمان على ليضرب عنقه قال: لقد وضعت فيكم أربعة آلف حديث أحرمّ فيها أحلّ.» ومنهم: الحارث الكذاب، ادعى النبوة. وأمثاله وضعوا جُملاً بل أوفاً من الحديث استهاناً بالدين وتلبساً على المسلمين.^[١٠٠] انتهى

أو «غلبة الجهل» كبعض المتعبدین اي قال ابن حجر: الباعث الحامل على الوضع، غلبة الجهل من بعض الجهّال المتعبدین المتبينين إلى العبادة والزهادة، لأنهم وضعوا أحاديث في الفضائل والرغائب، كصلاة ليلة نصف شعبان وليلة الرغائب ونحوهما. يتدينون بذلك بزعمهم وجهلهم، وهم أعظم الأصناف ضرراً على أنفسهم وغيرهم، لأنهم يرونه قرينة، ويرجون عليه المثوبة. فلا يمكن تركهم لذلك. والناس يعتمدون عليهم، ويركون اليهم لما نسبوا اليه من الزهد الصلاح، ويقتدون بأفعالهم، ويفتنون بنقل أقوالهم منه، حتى يخفى على بعض العلماء وأكابرهم ثقةً واعتماداً على ما نقلوه، فيقعون فيما

[٨٧] في الأصل الوضع.

[٨٨] تبين العجب بما ورد في فضل رجب، لابن حجر العسقلاني، ٢٦.

[٨٩] شرح نخبة الفكر، لعلي القاري، ٤٥٢.

[٩٠] أبو محمد الجويني: عبد الله بن يوسف بن عبد الله بن يوسف، شيخ الشافعية، أبو محمد عبد الله بن يوسف بن عبد الله بن يوسف بن محمد بن حنبل الطائي، السني الجويني، والد إمام الحرمين كان فيها، مدققاً، مُحققاً، نَحْوياً، مُفسِّراً، سیر أعلام النبلاء للذهبي، ١٢٣/٣٤.

[٩١] نزعة النظر في توضيح نخبة الفكر في مصطلح أهل الأثر، لابن حجر العسقلاني، ١٠٨-١٠٩.

[٩٢] شرح نخبة الفكر، لعلي القاري، ٤٥٢.

[٩٣] مسلم، مقدمة، ١.

[٩٤] نزعة النظر في توضيح نخبة الفكر في مصطلح أهل الأثر، لابن حجر العسقلاني، ١٠٩.

[٩٥] شرح نخبة الفكر، لعلي القاري، ٤٥٣.

[٩٦] نزعة النظر في توضيح نخبة الفكر في مصطلح أهل الأثر، لابن حجر العسقلاني، ١٠٨.

[٩٧] في الأصل: تجوز.

[٩٨] فتح المغيث شرح ألفية الحديث، للسخاوي، ١٠٧.

[٩٩] في الأصل: ابن العوجاء.

[١٠٠] شرح نخبة الفكر، لعلي القاري، ٤٤٦.

وقعوا فيه.^[١٠١] ومثال ذلك ما روى عن أبي عصمة نوح بن أبي مريم المرؤزي قاضي مرو، فيما رواه الحاكم بسنده إلى أبي عماد المرؤزي، إنه قيل لأبي عصمة: من أين لك عن عكرمة عن عباس في فضائل القرآن سورة سورة، وليس عند أصحاب عكرمة هذا؟ إنني رأيت الناس قد عرضوا عن القرآن واشتغلوا بفقهاء أبي حنيفة و[مغازي محمد بن إسحاق]^[١٠٢]، فوضعت هذا حسنة. كذا في حاشية علي القاري.^[١٠٣]

أو «فرط العصبية» كبعض المقلدين. اي قال ابن حجر الباعث على الوضع: فرط العصبية؛ اي إفراطها وشدة التعصب لمذهبهم.^[١٠٤] وقد روى ابن أبي حاتم عن شيخ الخوارج انه يقول بعد ما تاب: أنظروا عمن تأخذون دينكم، فإنا كنا هويانا امراً صيرناه حديثاً. زاد غيره في رواية: ونحسب الخير اضلالكم. ذكره السخاوي.^[١٠٥] وقوم وضعوها تعصباً وهوى، كما مؤمن بن احمد الهروي في وضعه حديث: «يكون في امتي رجل يقال له، محمد بن أدريس، يكون اضراً على امتي من إبليس.»^[١٠٦] انتهى.

يقول الفقير وحاشاه الله من ذلك، لأن محمد بن أدريس -و هو الإمام الشافعي رحمه الله- إمام جليل نافع للامة المحمديّة وسالك السيرة الاحمدية. فالمعلوم المتواتر أن مماته كحياته نافعة حتى يزار قبره الشريف ومرقده المنيف في مصر القاهرة، يستجاب الدعوة عنده، ويستشفى المرض [بزيارته]^[١٠٧] وتراب قبره فيتشفي بإذن الله تعالى. ومناقبه أكثر منه^[١٠٨] ان تحصى. ومن أعجب مناقبه: «إنه احتضر وعاده بعض أصحابه فقالوا: من يغسلك يا إمام بعد موتك؟ فقال: إنما يغسلني رجل في خارج مصر، يقال له [فلان]^[١٠٩] بن فلان. فلما مات -رحمة الله- ذهب منهم إلى ذلك الرجل فوجده في محله. فقال مات إمام الشافعي فأوصى ان تغسله. فقال انا اغسله ان شاء الله تعال. فجاء وآلت الاغتسال مهابت والناس ينتظرون فدخل عند الميت فقال لأصحاب الشافعي: هاتوا بديوانه يعني دفاتر ديونه. ففتحتها فإذا ديونه للناس عشرة آلاف درهم. فقال فليأتني كل دايه فنودي فاتاه رجل فقال له: ما ديتك على الإمام؟ فقال كذا فنقده من كسبه. ثم اتاه آخر، ففعل هكذا، ثم وثم حتى قضى عشرة آلاف ديونه. ثم قال لهم: أحضرو لي دابتي ليركبها. فقالوا: أوصى لك الإمام غسله، فلم تغسله بعد حالية وانت تريد الذهاب. فقال جواباً لهم: انا غسلته غسلًا كاملاً. فذهب ولم يمكث وتحبه الناس من صنيعه وتعجبوا.»^[١١٠] كذا في تاريخ ابن خلكان المصري.^[١١١]

وقال علي القاري ولقد [رأيت]^[١١٢] رجلاً قام يوم جمعة والناس مجتمعون قبل الصلاة، فابتدأ ليورد بهذا الحديث الذي وضع في ذم الشافعي، فسقط من قامته مغشياً عليه.^[١١٣] انتهى وانا أقول وهذا من [كرامات]^[١١٤] الشافعي رحمه الله، فحفظ الله ساحة عرض الشافعي عن تلوثيات المتعصبين من جهلة المقلدين. وقال ابن حجر تمثيلاً لقوله وفرط العصبية كبعض المقلدين.^[١١٥] قال علي القاري في الحاشية: كما ذكره الواحدي حديث ابي ابن كعب الطويل سورة فسورة^[١١٦] تبعاً للثعلبي

[١٠١] نزهة النظر في توضيح نخبة الفكر في مصطلح أهل الأثر، لابن حجر العسقلاني، ١٠٨؛ شرح شرح نخبة الفكر، لعلي القاري، ٤٤٧-٤٤٨.

[١٠٢] في الأصل: معازي محمد بن إسحق.

[١٠٣] شرح شرح نخبة الفكر، لعلي القاري، ٤٤٨.

[١٠٤] نزهة النظر في توضيح نخبة الفكر في مصطلح أهل الأثر، لابن حجر العسقلاني، ١٠٨.

[١٠٥] فتح المغيث، للسخاوي، ١٠٨.

[١٠٦] الموضوعات، لابن الجوزي، ٤٨.

[١٠٧] في الأصل: زيارته.

[١٠٨] وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان، لابن خلكان، ١٦٣/٤.

[١٠٩] في الأصل: فلا.

[١١٠] الرسالة القشيرية، للقشيري، ٤٢٣.

[١١١] لم أجد النص في المصدر المشار إليه.

[١١٢] في الأصل: رأيت.

[١١٣] شرح شرح نخبة الفكر، لعلي القاري، ٤٤٨.

[١١٤] في الأصل: كرامات.

[١١٥] نزهة النظر في توضيح نخبة الفكر في مصطلح أهل الأثر، لابن حجر العسقلاني، ١٠٨.

[١١٦] البسيط في تفسير القرآن، الواحدي، ١٦٣/٤، ٣٠٢، ٣٦١، ٥٢٢، ٥٧١.

في تفسيره^[١١٧] وقلده غيره في ذكرها في تفاسيرهم، كالزمخشري والبيضاوي كلها اخطأوا.^[١١٨] انتهى. يقول الفقير عصمه الله العلي الكبير ومنه يعلم أن هؤلاء المفسرون اخطأوا طريق الصواب في إيراد الحديث الموضوعة في أواخر سورة القرآن. كما فصله السيوطي في الإتقان مع الرد عليهم بالبيان.^[١١٩]

ووقع عليّ وقعة غريبة وقصة عجيبة؛ وهي إني كنت جالست مع جمع من علماء عصرنا فبحثنا من بعض العلوم فانجز الكلام إلى بحث الموضوعات وذكرتهم لهم؛ أن بعض المقلدين من أسهل التفسير، كالبيضاوي اورد الموضوعات في اواخر السور، ولكن الاصوليين من المحدثين قد خطأوا البيضاوي والزمخشري غيرهما. لأن هؤلاء المفسرين قد علموا أن هذه الأحاديث موضوعة أكثرها. وتجاسروا على الخطاء المجرد تقليدهم إلى اسفلهم وارتكبوا ترغيبا للناس على الفضائل، لاسيما البيضاوي قلّد الزمخشري في كشّافه وأوردتها بعينها فوقع في الورطة على ما وقع. فالحاصل فصلت عليهم هذه المقالة، فإذا هم هجموا على بالرماح والنبال، وتفوهوا بأبطل الكلم والأقوال مستدلين بأدلة أهل الأهواء، فخبطوا خبط العشواء. فقالوا: «نعم إن البيضاوي قد علم أن هذه الأحاديث موضوعة، ولكن البيضاوي يجوز الوضع في الترغيبات والترهيبات. لأنه في مذهب الشافعي، نفسه يجوز، هكذا سمعنا من أساتيدنا في ديار الروم.» فقلت لهم: «إن ما قلتم على الشافعي إفك جسيم، وإن هذا بهتان عظيم. ولا يتجاسر على مثل هذا القول إلا جاهل لئيم. لأن الإمام الشافعي إمام جليل يشتره عن مثل هذه الأقاويل حتى قال أهل الأصول وأهل السير والفقهاء؛ إن الشافعي لم يتدل بالحديث الضعيف أصلا لا في الفضائل ولا في الأحكام، لأن الفضائل من جملة الأحكام على ما حققه الحافظ ابن حجر في نخبة الفكر.^[١٢٠] وإذا لم يتدل ولم يعمل بالضعيف فكيف يعمل بالموضوع ويجوزّه؟!

وإنما يجوز بعض أهل الأهواء والبدع من الكرامية وبعض المتصوفة الجهلاء الذين يتبعهم الغاؤون وإنهم في كل واد يهيمون، لأن فرقة من المشبهة نسبت إلى عبد الله بن كرام، وهو الذي صرّح بان معبوده على العرش وأطلق اسم الجوهر على الله تعالى شأنه عما يقولون. واما المتصوفة على ما حققه البركوي -رحمه الله- في الطريقة يدعون أنّ اتباع النبي في التوحيد والطاعة ليس بلازم. وإنّا إذا استشكلنا في مهمّ نصل بهمة شيخنا إلى الله تعالى بالذات ونسئله منه. وإنهم يدعون أيضاً: إن واحدا منا يرى الله تعالى يقظة. كلما أراد رؤيته تعالى، فهو يرى بالفعل في كل ليلة ويوم رؤية كثيرة. وجوابهم ورد أقاويلهم الباطلة وترهاتهم العظيمة في الطريقة المحمدية حتى كفرهم إمام المحقق القاضي العياض في الشفاء.^[١٢١] وكفرهم غيره من أهل الكلام، فيطلب من كتب عقائد أهل السنة.

يقول العبد الضعيف -عصمه الله القوي اللطيف-: منشأ غلط علماء عصرنا، أنهم يتوغلون في علوم الفلسفة بسبب ترغيب أساتيدهم ولا يباليون العلوم الشرعية، لاسيما الأحاديث وأصولها. وينسون أنفسهم؛ أين يذهبون؟ كالتوق المرسل التي تذهب إلى صعاب الأدوية من الجبال طمعاً وشرها، لأكل العصاة من الشجر. وتفكر عواقب الحال! يأكل بهذا وتأكل بهذا، وتذهب على العميا حتى علّت على رأس الواد. فتردّ منه تقطع منها الأوداج، وينشق الامقاء والاكباد حتى ماتت. ولا تعلم الأصلح في حقها من الفساد. فهل هذا الصنيع إلا الفساد؟ والله لا يحب الفساد من العباد.

يسرنا الله نهج الصواب والسداد. الواجب على الطالب ان يحصل العربية أولاً ثم اذا استعدّ ان يستخرج العبارات فيهم إلى المهمّات من الشرعيات والألات. مثله كمثل الطير الطائر، يطير بجناحيه ويصل إلى المطلوب. وهذا المثل بين أولى

[١١٧] الكشف والبيان عن تفسير القرآن، للتعلي.

«من قرأ سورة الممتحنة كان المؤمنون والمؤمنات له شفعا يوم القيامة»، ٢٩٠/٩.

«من قرأ سورة المنافقين بري من النفاق»، ٣١٩/٩.

«من قرأ سورة يا أيها النبي إذا طلقتم النساء مات على شئت رسول الله صلى الله عليه وسلم»، ٣٣١/٩.

«من قرأ سورة الحجر أعطي بعدد كل جني وشيطان صدق بمحمد وكذب به عنق رقية»، ٤٩/١٠.

«من قرأ سورة والتين أعطاه الله سبحانه خصلتين: العافية واليقين ما دام في دار الدنيا، فإذا مات أعطاه الله سبحانه من الأجر بعدد من قرأ هذه السورة صيام يوم»، ٢٣٨/١٠.

«من قرأ قل هو الله أحد تناثر الخير على مفرق رأسه من عنان السماء، ونزلت عليه السكينة وتغشاه الرحمن وازدوي حول العرش، ونظر الله سبحانه إلى قارئها فلا يسأله شيء إلا أعطاه إياه ويجعله في كلالته وحرزه»، ٣٣٢/١٠.

[١١٨] شرح شرح نخبة الفكر، لعلي القاري، ٤٤٨-٤٤٩؛ فتح المغيب، للسخاوي، ١١٣.

[١١٩] الإتقان في علوم القرآن، للسيوطي، ١٩٤-١٩٨.

[١٢٠] نزهة النظر في توضيح نخبة الفكر في مصطلح أهل الأثر، لابن حجر العسقلاني، ١٠٨.

[١٢١] الشفا بتعريف حقوق المصطفى، للقاضي عياض.

الألباب مقبول ومرغوب. وأيضًا النتيجة إنما تحصل بمقدمتين صغرى وكبرى. ولا تحصل بمقدمة ولو كانت أكبر من كبرى. سهل الله علينا من البادي إلى المقاصد وبالملازمة على الشرعيات والزاجرات تصحيح القائد، وشرح صدورنا بتوفيق حميدة الاخلاق، وطهر قصر قلوبنا عنه أدناس البدع واختلاق النفاق، وسلك بنا مسالك السلف، وجعلنا خير الخلف، ولا يجعلنا من أهل الصلف.

الحمد لله بخير الموعود بعون الملك المعبود.

الفها الفقير الحقير المعترف بالعجز التقصير السيد محمد خادم أهل الأثر المدعو بجلبى النوشهري المدرّس بمدرسة بادمية حلاً عفى به آمين

كوزت مرفوع وموضوع وصححي او ه بتاريخي قرأت المحدث ٨٥٢١.

Sonuç

Bu çalışmada “Risâle fî cevâzi ehâdîsi'l-mevzû'a li-tergîb ve terhîb” adlı risâlenin tahkik ve muhteva olarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Müellif hakkında bilgi bulunamamış, istinsah kaydında yer alan bilgilerle yetinilmek zorunda kalınmıştır. İstinsah tarihinden 1800'lü yıllarda yaşadığı tahmin edilmektedir. Tam adı es-Seyyid Mehmed Çelebî en-Nevşehrî olan müellif, Yazma Eserler Kütüphanelerinde Mehmed Hadîm mahlasıyla kayıtlıdır. Ancak hâdimü'l-hadîs tabiri ile Mehmed Çelebî'nin hadisçi kimliği tanıtılmıştır. Bu sebeple isim bilgisinin düzeltilmesi gerekmektedir. Risâlenin istinsah edildiği dönemde Bâdemiyeye Medresesi'nde müderrislik yapmakta olduğu ifade edilmiş ancak Bâdemiyeye Medresesi hakkında da bilgi bulunamamıştır.

Kendisine sorulan sorular üzerine bu risâleyi yazdığını söyleyen Mehmed Çelebî, tergîb ve terhîb içerikli fedâil konusunda mevzû hadisler ile amel etmenin câiz olduğunu söyleyenleri sert bir dille eleştirmiştir. Tergîb ve terhîb içerikli fedâil konusunda mevzû hadisler ile amel etme konusu müstakil bir eser olarak kaleme alınmamıştır. Ancak tergîb -terhîb, fedâil ve mevzû hadislerle ilgili kitaplarda incelenmiş, özellikle mevzûât kitaplarında konu ayrı bir başlık altında tartışılmıştır. Mehmed Çelebî'nin çalışması bu konuda yapılan müstakil teliflerden biri olması sebebiyle önemlidir. Risâle, hacimli olmamakla birlikte bu konudaki birçok önemli bilgiyi derli toplu bir şekilde sunmaktadır. Bu durum, onun konu hakkındaki bütün bilgileri bir araya getirdiği anlamına gelmemektedir. Çünkü çalışma özet bir şekilde ele alınarak kaynak yazar ve eserlerine işaret edilmiştir. Mehmed Çelebî, öncelikle alıntılara yer vermiş, alıntılardan sonra kendi düşüncelerini açıklamıştır. Risâlenin son bölümlerinde sadece kendi görüşlerini zikretmiş, konuyu açıklamaya çalışırken açıklayıcı örneklere yer vermiş ve aklî delillerden yararlanmıştır.

Kaynakça

- Aclûnî, Muhammed b. Ahmed b. Mûsâ el-Aclûnî. *Keşfü'l-hafâ*. thk. Yûsuf b. Mahmûd. Dımaşk: Dâru'l-İlmi'l-Hadîs, 2000.
- Alî el-Kârî, Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. *Şerhu Şerhi Nuhbetü'l-fiker*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, 1994.
- Aydınlı, Abdullah. "Ehl-i hadîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/507-588. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Demil, Emine – Bolat, Enes. "Mehmet Hadim en-Neşehrî'nin "Risale fi Cevazi Ehadisi'l-Mevzua li't-Tergîb ve't-Terhib". *Neşehirli Âlimler Sempozyumu Özet Kitabı*. ed. Zülfikar Durmuş vd. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2024.
- Demir, Mahmut. *Tergîb-Terhib Hadislerinin Değerlendirilmesi ve Mevzuat Edebiyatındaki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî. *Risâletü fi beyâni mâ lem yûsbit fihî hadîsün sahîhun minel'-ebvâb*. thk. Ebû Abdurrahmân b. Yahyâ. Kâhire: Dâru'l-Kitâb ve's-Sünne, 2007.
- Görmez, Mehmet. "Tergîb ve Terhîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/508-509. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Mevzû'ât mine'l-ehâdîsi'l-merfû'ât*. thk. Nureddin Boyacılar. Riyâd: Mektebetü Evdâu's-Selef, 1997.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Mevdûât*. thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. Medine: Mektebetü's-Selefiyye, 1966.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tebyînü'l-u'cebi bimâ vuride fi Şehri Receb*. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2015.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Nüzhetü'n-nazar fi tavzîhi Nuhbeti'l-fiker*. thk. Abdullâh b. Dayfillâh. Medine: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2007.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mûkerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî. *Lisânü'l-'Arab*. thk. Abdullâh Alî el-Kebîr vd. Kâhire: Dâru'l-Meârif, ts.
- Kâdî İyâz, İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki (fi şerefi)'l-Mustafâ*. thk. Abdüh Alî Kûşek. Dubaî: Câizetü't-Dubai'd-Düveliyye, 2013.
- Kandemir, M. Yaşar. *Mevzû Hadisler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Karacoşkun, Mustafa Doğan. "Dile Benden Ne Dilersen Türbe Ziyareti ve Dileklerine Sosyopsikolojik Çözümlemeler". *İslami İlimler Dergisi* 7/13 (2012), 69-121.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. thk. Abdülhalim Mahmûd. Beyrut: Mektebetü Dâru's-Şua'b, 1979.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhi Müslim*. Riyâd: Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, 1998.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Hıdrellez". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/313-315. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Sâgânî, Hasen b. Muhammed b. Hasen es-Sâgânî. *el-Mevzû'ât (Risâle fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a)*. thk. Necm Abdurrahman Halef, Dımaşk: Dâru Nâfi', 1980.

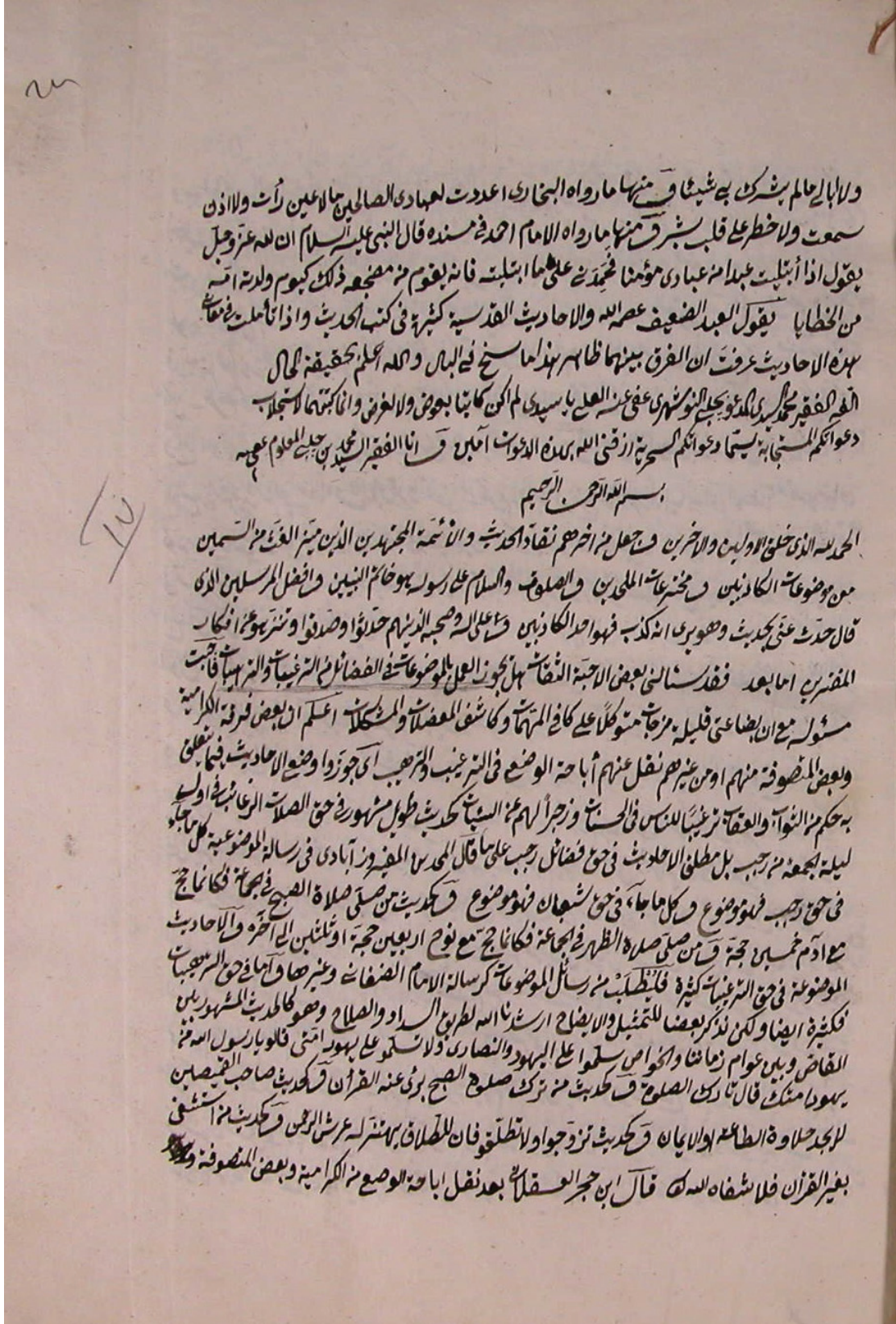
Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî. *el-Keşf ve'l-beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Alî b. Âşûr. Beyrût: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-'Arabî, 2002.

Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî. *Fethu'l-muğîs bi-şerhi Elfiyyeti'l-hadîs li'l-'Irâkî*. thk. Abdülkerîm b. Abdillâh b. Abdirrahmân el-Hudayr ve Muhammed b. Abdillâh b. Fuheyd. Riyâd: Mektebetü Dâri'l-Miftâh, 2005.

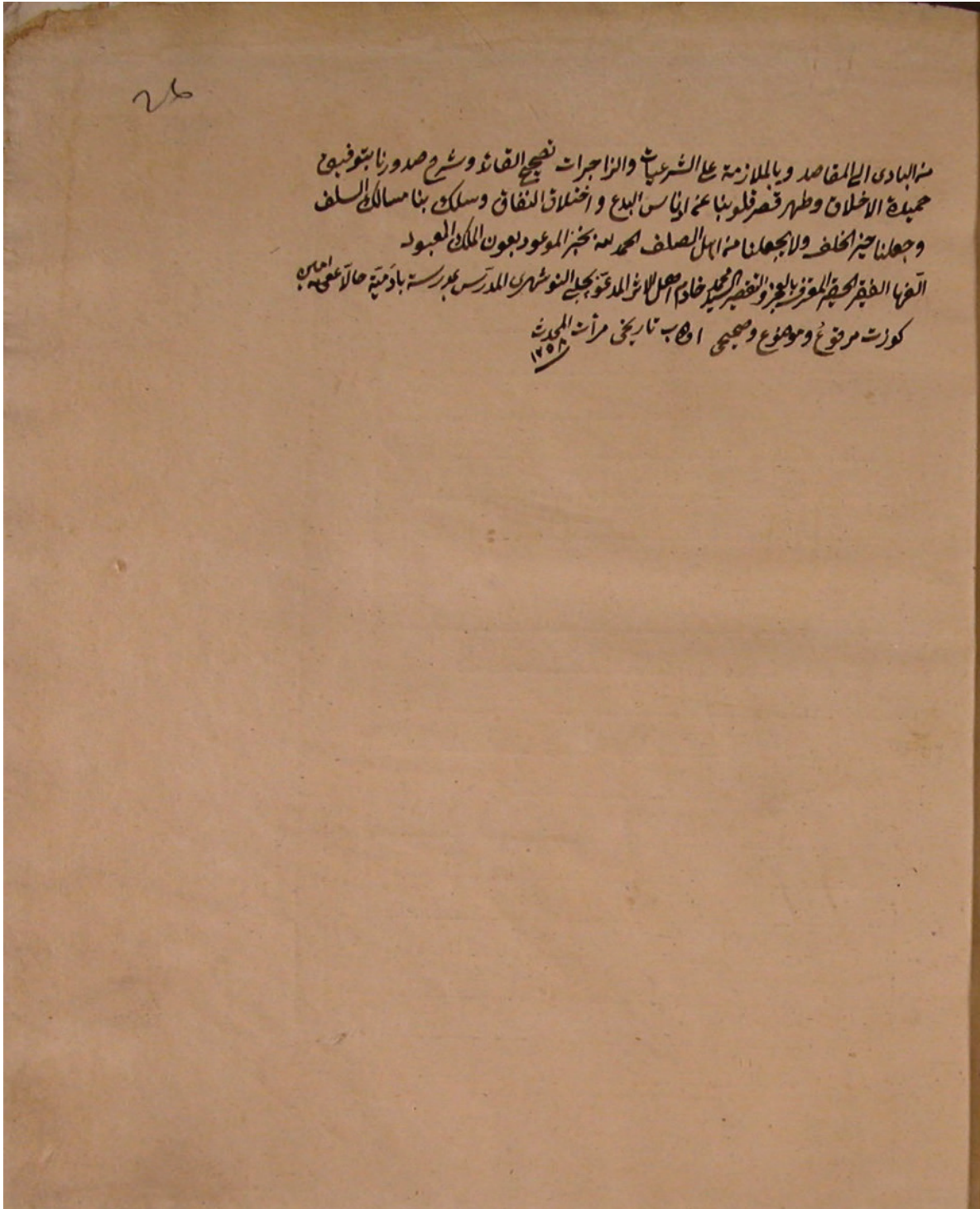
Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kurân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. el-Memleketü'l-'Arabiyyetü's-Suûdî: Vizârâtü'ş-Şüûni'l-İslâmî, ts.

Uçar, Emrah. "Mehmed Hadim Nevşehrî'nin Hadisleri Kullanımına Tergib ve Terhib Risalesi Örnekleminde Genel Bir Bakış". *Nevşehirlî Âlimler Sempozyumu Özet Kitabı*. ed. Zülfikar Durmuş vd. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2024.

Ek 1: Tahkikte Kullanılan Nüshanın Görüntüleri

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 32 Ulu 113/4 numaralı mecmua, vr. 24a ilk sayfasının fotoğrafı

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi
Koleksiyonu, No: 32 Ulu 113/4 numaralı mecmua, vr. 26a son sayfasının fotoğrafı

